

LÜHIAJALISE KREDIIDI EFEKTIIVSUSE UURIMISE VÕIMALUSI SOVHOOSIDES

H. R u s s a a r

Rahanduse ja krediidi kateeder

Krediidi mõju hindamisel sovhoosides peame alati ja ainult lähtuma sellest, kuidas aitab krediit täita sovhooside ette seatud ülesandeid. Seda saab teha seda edukamalt, mida täielikumalt rahuldatakse sovhooside vajadused laenuvahendite järele ning mida enam krediidi kasutamine stimuleerib sovhoose ratsionaalsemalt ja efektiivsemalt kasutama nii oma- kui ka laenatud vahendeid.

Juba mõned aastad on päevakorras küsimus krediidi efektiivsusest ja selle piiridest. See on olnud teravate diskussioonide objektiks ja põhjustanud vastukäivate seisukohtade esinemisi vastavate majandusalaste ajakirjade veergudel, samuti ka brošüürides ja monograafiates. Üldiselt on kõigis senistes ettekannetes, artiklites ja märkustes nimetatud küsimuse kohta lähtutud sellest, kuidas kindlustada ja tõsta krediidi efektiivsust. Mida aga endast konkreetselt krediidi efektiivsus kujutab - see vastus puudub seni veel nii majandusteaduses kui ka praktikas, kuigi mõningaid katseid krediidi efektiivsuse mõiste selgitamiseks üksikute autorite poolt on tehtud.

Osa autoreid väidab, et ei olegi iseseisvat krediidi efektiivsuse probleemi, tuleb uurida kõikide käibevahendite efektiivsust koos. Krediidi efektiivsust isoleeritult teistest käibevahenditest uurida ei saa ja ei ole vajagi.

Mõningad autorid aga, lähtudes sellest, et krediit on eriline liikumisvorm materiaalses tootmises, püüavad hinnata ka tema efektiivsust: ühed (prof. V. Zaidenvarg) määravad efektiivsuse indeksi arvutamise teel, teised (J. Avdijants, N. Ivanova jt.) krediidi osatähtsuse järgi

käibevahendites krediidi arvele langeva kasumi osa ja viimase suhtega krediiti teevad kindlaks efektiivsuse koefitsiendi. Ühtlasi peetakse vajalikuks kasutusele võtta sellised mõisted nagu "krediidi ökonomia", "krediidikasum", "krediidi kulutused" jne.

On autoreid, kes on veendunud, et krediidi efektiivsust tuleb mõõta krediidi osatähtsusega tootmiskuludes. Leidub ka neid, kes eitavad krediidi efektiivsust üldse, leides, et jutt saab olla ainult krediteerimise süsteemi efektiivsusest, krediidimahutuste efektiivsusest (näit. L. Kartasova, R. Kornejeva jt.).

Meie arvates on krediidil eriline koht omakäibevahendite ringkäigus ja sellest tuleneb ka krediidi suur tähtsus tootmisprotsessis: osa materiaalses tootmises kasutatavatest käibevahenditest on laenatud, s. o. saadud pangast krediidina. Laenatud vahendite ringkäigul endal ei ole aga erilisi erinevusi võrreldes omakäibevahendite ringkäiguga tootmissfääris.

Seega võivad lühiajalise krediidi näol majandile antud vahendid funktsioneerida tootmises kui käibevahendite terviklik koostisosa - oma- ja laenatud vahendid.

Spetsiifilisuse puudumine laenatud vahendite liikumisel materiaalse tootmise sfääris ei tähenda veel, et viimase arengus krediit mingit osa ei etenda. Juba K. Marx, iseloomustades krediidi osa kapitalistlikus tootmises, märkis, et krediit soodustab raha ökonomiat, selle ringluse kiirenemist, kaupade realiseerimise kiirenemist, kulude vähenemist ja kasumi suurenemist. V.I. Lenin rõhutas samuti krediidi tähtsust.

Kõik see annab tunnistust sellest, et on põhjust uurida krediidi efektiivsust. Mõistet "efektiivsus" määratletakse teatavasti kui produktiivsust, mõjusust ja isegi kui tootlikkust. Sageli räägitakse üldiselt töö ja tootmise efektiivsusest ning isegi ökonomika efektiivsusest. Ei pakuta aga välja konkreetset efektiivsuse näitajat.

Milles aga peitub siis krediidi jõud, mis tingib selle vajaduse sotsialistlikus majandussüsteemis, millised on krediidi piirid ja efektiivsuse kriteeriumid?

Optimistlikumad uurijad leiavad, et krediidi efektiivsuse probleemi olemasolu on väljaspool kahtlust ja teevad

katseid leida võimalusi efektiivsuse mõõtmiseks. Nii on esitatud ettepanekuid alates lihtsatest krediidi arvutamise valemitest kuni küllaltki keerukateni.

P. Pavlov¹ näiteks näeb krediidi efektiivsuse lähtepunkti selles, et krediit peab kindlustama käibevahendite ringkäigu katkematus ja tuleb suunata nende majandite vahendite ringlusse, kus antud momendil nende kasutamise aste on kõige suurem. Seega tuleks nagu krediteerida niigi hästi töötavaid majandeid. Selle seisukohaga ei saa aga nõustuda, sest ei saa anda krediiti ainult kõrge efektiivsusega majanditele. See viiks selleni, et need majandid, kus efektiivsuse aste on keskmisest madalam või isegi keskmine, kaotaksid krediidi saamise võimaluse. Kasutades P. Pavlovi poolt soovitatud krediidi efektiivsuse näitajat, muudame krediidi majanditele ebasoodsaks.

Professor E. Mitelmani² arvates on krediidi efektiivsust otstarbekas otsida ettevõtte töö kõige üldisemas sünteetilisest näitajas. Kui selleks näitajaks on rentaablus selle sõna praeguses tähenduses, siis tuleb krediidi efektiivsus siduda selle näitajaga.

Analoogilisel positsioonil on ka A. Koževnikov³, kes märgib, et krediidi efektiivsuse arvestust võib teha analoogiliselt käibevahendite fonditootlikkuse näitaja arvestusega. Antud juhul saame krediidi fonditootlikkuse näitaja - toodangu lühiajalise krediidi ühe rubla kohta.

J. Šor⁴ seadis ülesandeks välja töötada selline lühiajalise krediidi efektiivsuse indeks, mis kõrvaldaks krediidi osatähtsuse muutuse mõju käibevahendites. J. Šori arvates on krediidi erikaalu ja tema efektiivsuse muutmise vahel teatav side: mida suurem on krediidi kaal ettevõtte käibevahendites, seda väiksem on toodang krediidi ühe rubla

¹ П. П а в л о в. Оборот средств предприятия. М., изд-во "Финансы", 1967, стр. 53.

² Е. М и т е л м а н. Прибыль, рентабельность и банки. - "Деньги и кредит", 1966, № 9, стр. II.

³ А. К о ж е в н и к о в. Некоторые вопросы организации экономической работы. - "Деньги и кредит", 1968, № I, стр. 34.

⁴ Ю. Ш о р. Об анализе эффективности оборотных средств и кредитов. - "Деньги и кредит", 1967, № 4, стр. 24.

kohta. Tegelik olukord aga näitab, et krediidimahutuste kasv alati ei või ja ei pea kaasnema toodangu väljalaske suurenemisele krediidi ühe rubla kohta, kuigi krediidi väljaandmine toimub majanduslikult põhjendatult ja sihipäraselt.

E. Loovi⁵ arvates saavad krediidi efektiivsuse kriteeriumideks olla toodangu juurdekasv, kasum ja rentaaalus.

On autoreid, kes kogu majandusliku tulemuse, näiteks kasumi juurdekasvu krediiti kasutanud ettevõttes panevad krediidi arvele ja avaldavad krediidi efektiivsuse kasumi juurdekasvu ja krediidimahutuste suhtena:

$$K_{ef} = \frac{\Delta K}{K_r} , \quad (1)$$

kus K_{ef} - krediidi efektiivsus;

ΔK - kasumi juurdekasv;

K_r - krediidimahutused.

G.V. Sankovi valem krediidi efektiivsuse leidmiseks on järgmine:⁶

$$K_{ef} = \frac{am - (m_1 b + ne)}{am} = 1 - \frac{m_1 b + ne}{am} , \quad (2)$$

kus m - päevad, mille jooksul ettevõtte kasutas ainult omakäibevahendeid;

a - maksimaalselt vajatav käibevahendite summa vastaval perioodil (tuh. rubl.);

b - minimaalselt vajatav omakäibevahendite summa vastaval perioodil (tuh. rubl.);

e - krediit (tuh. rubl.);

m_1 - päevad, mille jooksul ettevõtte kasutas omavahendeid;

n - päevad, mille jooksul ettevõtte kasutas krediiti.

⁵ Е. Л о о в. Кредитное стимулирование промышленности. Тарту, 1968, стр. 263.

⁶ Г.В. С а н ь к о в. Эффективность кредита. - "Деньги и кредит", 1973, № 7, стр. 60.

Valemi (2) järgi on võimalik välja tuua vahendite suhtelist ökonoomiat, mis saavutati seoses sellega, et ettevõtte vahendite käibest võttis osa ka krediit.

V.A. Zaidenvarg soovitab krediidi efektiivsuse hindamiseks toodangu realiseerimise indeksi ja pangalaenuindeksi suhet.

Praktikas kasutatud arvutus:

$$\frac{P_1}{K_1} : \frac{P_0}{K_0}, \quad (3)$$

kus P - realiseeritud toodangu maht (aruande- ja baasiperioodil);

K - keskmine pangalaen.

V.A. Zaidenvargi valem aga on järgmine:

$$I_{ef} = \frac{I_P}{I_K}, \quad (4)$$

kus I_{ef} - krediidi efektiivsuse indeks;

I_P - realiseeritud toodangu mahu indeks;

I_K - keskmine pangalaenuindeks.

$$I_P = \frac{P_1}{P_0}; \quad I_K = \frac{K_1}{K_0}.$$

Täites kõige elementaarsemaid ümberkujundusi, saame:

$$\frac{I_P}{I_K} = \frac{P_1}{P_0} : \frac{K_1}{K_0} = \frac{P_1 K_0}{K_1 P_0} = \frac{P_1}{K_1} : \frac{P_0}{K_0}.$$

Saadud valemi kõrvutamisel praktikas kasutatavaga ilmneb nende identsus.

Vaatamata sellele soovitab Zaidenvarg kasutada oma meetodit "põhilise", "peamise", "sünteesilise" krediidi efektiivsuse määramiseks ja ka Riigipanga tegevuse resultaate hindamiseks, lülitada näitaja ettevõtete ja panga vaheliste krediidisuhete süsteemi kui üks selle süsteemi põhielement.

Orienteerudes krediidi efektiivsuse analüüsil ainult soovitatud näitajaile ja arvestamata teisi näitajaid, mis

iseloomustavad tootmise arengut ja efektiivsust, ettevõtte tegevuse resultate, pangakrediidi kasutamise spetsiaalsete tingimusi jne., ei ole võimalik välja selgitada, mis sugune side eksisteerib krediidi efektiivsuse ja tootmise efektiivsuse vahel.

Krediidi efektiivsuse mõõtmiseks pakutakse erinevaid näitajaid:

- 1) realiseerimise maht 1 rubla krediidimahutuste kohta,
- 2) kasum 1 rubla krediidi kohta,
- 3) kõigi krediteerimise printsiipide silmaspidamine.

Krediidi kasutamise efekti peab aga vaatlema palju laiemalt. Nimetatud näitajad seda ei võimalda.

Krediidi efektiivsust tuleb uurida koos käibevahendite efektiivsusega. Krediteerimise kunst selles peitubki, et siduda omavahendeid krediidiga nii, et nende koos kasutamine annaks kõige suuremat majanduslikku efekti. Eeldades, et majanduslik tulemus saavutatakse ainult käibevahendite ja krediidi ühise kasutamise resultaadinä, ei olegi raske määrata krediidi abil saavutatut ja tuletada sellest krediidi efektiivsus.

$$M_t = K_t + K_{rt} , \quad (5)$$

kus M_t - kogutulemus,

K_t - omakäibevahendite abil saavutatud tulemus,

K_{rt} - krediidi abil saavutatud tulemus.

Siit

$$K_{ef} = \frac{K_{rt}}{K_r} , \quad (6)$$

kus K_{ef} - krediidi efektiivsus,

K_r - krediidimahutused.

Antud valemis on krediidi efektiivsus esitatud lihtsustatult.

Eeltoodust lähtudes ei ole meie arvates õige vaadelda efektiivsust ainult toodangu täiendava väljalaskena, mis on seotud krediidimahutuste ja oma ressursside koos kasu-

tamisega. Kui krediidi kasutamise tulemusena hakatakse ökonoomsemalt kasutama kõiki vahendeid ja lastakse välja kas väiksemate kulutustega või parema kvaliteediga toodangut, siis niisugust krediteerimist võib lugeda efektiivseks.

Krediidimahutuste efektiivsuse määramisel on tarvis teada, milliste allikate arvel krediit kustutatakse.

Alljärgnevalt pakume välja veel ühe krediidi efektiivsuse arvutamise võimaluse ühes sovhoosis:

$$k_{ef} = \frac{r}{l}; \quad r = k_{ef} \cdot l, \quad (7)$$

kus k_{ef} - krediidi efektiivsus,
 l - laenu suurus (rublapäevades),
 r - toodangu maksumus (rublades),

ja kõigi vabariigi sovhooside kohta:

$$K_{ef} = \frac{R}{L},$$

kus $R = r$; $L = l$; $R = k_{ef} l$.

Siit

$$K_{ef} = \frac{\sum k_{ef} l}{\sum l} = \overline{k_{ef}}.$$

Edasi võime siit arvutada ka krediidi efektiivsuse indeksi:

$$I_{k_{ef}} = \frac{\sum k_1^{ef} \cdot l_1}{\sum k_0^{ef} \cdot l_1}. \quad (8)$$

Antud indeks näitab

- a) kuidas on krediidi efektiivsus keskmiselt muutunud ja
 b) kuidas krediidi efektiivsuse muutumine on mõjutanud toodangu kasvu (kahanemist).

$$I_1 = \frac{k_0^{ef} l_1}{k_0^{ef} l_0}. \quad (9)$$

See indeks näitab aga a) kuidas on muutunud krediidisumma keskmiselt kõigis sovhoosides ja b) kuidas krediidisumma muutumine on avaldanud mõju toodangu maksumusele.

Kui asendada arvud valemis

$$K_{ef} = \frac{R \text{ (toodang rublades)}}{L \text{ (krediit rublapäevades)}}$$

siis saame, mitme rubla eest toodangut tuleb laenukopika kohta. Siin tekib vastuolu, kui näiteks sovhoos võtab kvartalis laenu ainult 1 rubla. Sel juhul

$$K_{ef} = \frac{R}{1} = R .$$

Siit järeldus: krediidi efektiivsus (K_{ef}) "töötab" ainult nn. normaalselt krediiti kasutavates majandites, mitte aga kõigis.

Kuna meie eesmärgiks ei olnud krediidi efektiivsuse arvutamine, siis on ära toodud ainult mõningad selle arvutamise võimalused. Et toodud krediidiefektiivsuse näitajatest ühtki pole võimalik kasutada lihtsalt arvudega asendamise teel, siis ei jää praeguse töökoormuse juures ökonomistidel Riigipanga osakondades aega ühe või teise valemi katsetamiseks. Sellest tulenevalt ei uurita veel ka Riigipanga osakondades krediidi efektiivsust.

Meie arvates aga üht või teist krediidi efektiivsuse näitajat praktikas proovida siiski tuleks, sest konkreetse hinnangu ühe või teise valemi kasutamise kohta saavad anda kõige paremini praktikud.

О ВОЗМОЖНОСТЯХ ИЗУЧЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ КРАТКОСРОЧНОГО КРЕДИТА В СОВХОЗАХ

Х. Рууссаар

Р е з ю м е

При оценке воздействия кредита мы должны всегда исходить только из того, насколько он помогает выполнять задачи, стоящие перед совхозами. Чем успешнее это можно сделать, тем полнее удовлетворяются нужды совхозов в ссудных средствах и тем больше использование кредита стимулирует совхозы рационально и эффективно использовать собственные и заемные средства.

Уже несколько лет стоит вопрос об эффективности и границах кредита. Что из себя конкретно представляет эффективность кредита? Ответ на это до сих пор отсутствует

как в экономической науке, так и в практике.

В данной работе рассматриваются некоторые возможности об исчислении эффективности краткосрочного кредита в совхозах. Приведены предложения ряда авторов для исчисления эффективности кредита. В заключении работы дана формула автора для исчисления эффективности кредита.